

Gruszka, Stanisław

Dzieje kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy przy kościele św. Krzyża w Gliwicach w latach 1951-2001

Studia Redemptorystowskie nr 4, 53-70

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DZIEJE KULTU MATKI BOŻEJ NIEUSTAJĄCEJ POMOCY PRZY KOŚCIELE ŚW. KRZYŻA W GLIWICACH W LATACH 1951-2001

Jednym z najpopularniejszych tytułów, jakim przyzywa się i śławi w Kościele Matkę Bożą, jest miano „Nieustającej Pomocy”¹. Tytuł ten przysługuje Maryi ze względu na Jej macierzyństwo, a także niejako w konsekwencji Jej szczególnego uczestnictwa w jedynym pośrednictwie Jezusa Chrystusa. Niemal wszystkie teksty odnoszące się do Maryi w Nowym Testamencie zawierają w sobie bezpośrednio lub pośrednio tę prawdę, iż Maryja jest drogą do Syna, bądź że stojąc u Jego boku, wspiera ludzi swoją obecnością, wstawieniem czy też występuje jako ich reprezentantka. Z „Nieustającą Pomocą” ściśle wiąże się obraz poświęcony Bogurodzicy pod tym właśnie wezwaniem. Najprawdopodobniej to od niego wywodzi się tytuł Matki Bożej Nieustającej Pomocy, a także nabożeństwo i instytucje z nim związane. Powszechnie dziś znany Obraz jest wschodnią ikoną o szczególnym religijnym przesłaniu, a w powszechnym odczuciu odegrał ważną rolę w szerzeniu kultu maryjnego w całym Kościele powszechnym, w tym również na ziemiach polskich.

1. HISTORIA IKONY

Początki zarówno samego opisywanego Obrazu, jak i nabożeństwa ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomocy giną w pomrokach dziejów. Składają się na to różne czynniki: czas, sprzeczne dokumenty, lakoniczność pewnych stwierdzeń oraz zróżnicowane komentarze interpretatorów². Pewne przesłanki i cechy pozwalają datować jego powstanie na głębokie średniowiecze, inne zaś wskazują na epokę znacznie późniejszą³.

¹ *Matka Boża Nieustającej Pomocy. Ikona, łaski i sanktuaria*, wyd. N. Londoño, Rzym 1998, s. 5.

² R. Marcinek, *Historia obrazu M[atki]B[ożej] N[ieustającej] P[omocy]*. *Nieustanna Nowenna. Modlitwy*, Tuchów 1992, s. 5.

³ *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 15.

Obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, który należy obecnie do najbardziej rozpowszechnionych na świecie wizerunków Bogurodzicy, ma wymiary 52 na 41 cm. Na złotym tle widnieje postać Madonny. Jest to popiersie osoby stojącej, która na lewej ręce trzyma Dzieciątka. Twarz Maryi jest owalna, koloru pszenicznego, oczy oliwkowe, rzęsy czarne, dobrze podkreślone, nos delikatny, usta małe, palce długie. Reprezentuje wschodni typ kobiecego piękna. Tunika na szyi i na przegubie ręki jest lamowana złotem. Na czole Madonny jaśnieją dwie gwiazdy. Dzieciątka ma ukształtowane włosy i trochę nieproporcjonalną figurę. Ubrane jest w zieloną tunikę przepasaną czerwonym pasem. Płaszcz Dzieciątka jest brązowy, a wszystkie szaty są przetykane złotem. Z prawej stopy Jezusa spada sandał. Po obu stronach widnieją dwaj archaniołowie w postawie uwielbienia. Z prawej archanioł Gabriel okryty płaszczem, w rękach trzyma krzyż i ciernie. Po lewej archanioł Michał w podobnej postawie trzyma naczynie, w które wetknięto włócznię, trzcinę i gąbkę. Na obrazie widnieją greckie litery, które opisują przedstawione na nim postacie⁴. Teologowie zauważyli również, że gdyby przeprowadzić przekątne obrazu, w centrum znalazłyby się dłonie: Maryi oraz Dzieciątka. Ikona Matki Bożej Nieustającej Pomocy jest jakby syntezą tajemnicy zbawienia. Przemawiają w niej tajemnice radosne – to Jezus w ramionach Matki, tajemnice światła – Jezus ciągle obecny, aktualizujący swoje królestwo prawdy, życia, miłości i pokoju, zaznaczający przez spadający sandał to, że odciska się na nim ślad egzystencji człowieka. Jest zapowiadany przez proroków Mesjaszem, którego zmiążdżona stopa zniszczy całkowicie grzech, przywracając wolność rodzajowi ludzkiemu. W ikonie są widoczne także tajemnice bolesne ze względu na obecność krzyża i ofiary podjętej dla ocalenia i pojednania, i wreszcie tajemnice chwalebne (złote tło ikony)⁵.

Bogatą a zarazem złożoną historię Obrazu można podzielić na trzy okresy: kreteński, augustiański oraz redemptorystowski.

1.1. Okres kreteński

Wszystkie próby odpowiedzi na pytanie o pochodzenie omawianej ikony prowadzą na Kretę. Ta największa na Morzu Egejskim wyspa była tygłem narodów i kultur. Znajdowała się pod wpływami greckimi, perskimi, rzymskimi, bizantyjskimi i arabskimi. W 1204 roku wyspa przeszła pod panowanie Republiki Weneckiej. To właśnie wtedy powstał na niej warsztat malarski zwany przez historyków sztuki „grupą wenecko-kreteńską”, która podjęła tematykę tzw. ikon pasyjnych. W tej to przestrzeni należy doszukiwać się ge-

⁴ Cyt. za: R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s.

⁵ M. Kotyński, *Medytacje nad Ikoną M[atki]B[ożej] N[ieustającej] P[omocy]*, Kraków 2006, s. 13-14; por. K. Onesch, A. Schnieper, *Ikony – fakty i legendy*, Warszawa 2002, s. 31; B. Przybylski, *Pozycja Matki Bożej w Kościele*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 13 (1960), nr 1, s. 47-60.

nezy powstania Ikony. Jej autor zgodnie z tradycją średniowieczną pozostaje anonimowy i nieznany, podobnie jak dokładne miejsce i czas jej powstania. Dane historyczne w tych kwestiach przeplatają się z legendami i jak wiele zagadnień w tym zakresie, pozostawiają odpowiedzi jedynie w sferze domysłów⁶. Faktem jest natomiast to, iż pod koniec XV wieku obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy znika z Krety⁷. Od tego momentu jego losy nie są do końca pewne.

Dopiero szesnastowieczna legenda opowiada o kupcu, który wykradł i przetransportował Ikonę do Rzymu. Według tej opowieści, ów kupiec wykradł obraz z jednego z kościołów na Krecie i ukrył w swoim bagażu, aby udać się z nim na Zachód. W drodze statek, którym podróżował kupiec, był bliski zatonięcia z powodu gwałtownej burzy, z której podróżnicy zostali uratowani – jak oceniono – przez wstawiennictwo Matki Bożej z cudownego Wizerunku. Ostatecznie Obraz znalazł się w rzymskiej świątyni pod wezwaniem św. Mateusza na Eskwilinie, która była usytuowana między bazylikami większymi Matki Bożej Większej i św. Jana na Lateranie⁸.

1.2. Okres augustiański

27 marca 1499 roku Obraz został przekazany z domu prywatnego do kościoła św. Mateusza. Kościół ten w 1739 roku powierzony został zakonnikom – augustianom irlandzkim⁹. Gdy w tym samym roku dokonano odnowienia kościoła św. Mateusza, na jego frontonie widniał napis: „Najświętszej Maryi Pannie od Nieustającej Pomocy i Apostołowi oraz Ewangelicie – św. Mateuszowi”. W ciągu następnych lat w zapiskach i dokumentach pojawiają się wzmianki o Obrazie oraz dokonujących się przed nim cudach.

Na przełomie XVIII i XIX wieku dokonało się wiele zmian niesprzyjających rozwojowi kultu pod okupacją wojsk napoleońskich. Augustianie już wcześniej opuścili kościół św. Mateusza, przenosząc się na nową placówkę, a świątynia, która dotąd była sanktuarium Matki Bożej Nieustającej Pomocy, znalazła się na spisie czterdziestu kościołów, które generał Louis Alexandre Berthier nakazał zniszczyć. Zniszczenia dokonano w latach 1798-1799, a w 1811 roku sprzedano nawet pokościelny plac¹⁰. Obraz Nieustającej Pomocy został umieszczony w domowej kaplicy zakonników. Wydawać by się mogło, że wszystko działało na niekorzyść kultu Ikony Nieustającej Pomocy. W kościele, w którym posługiwali augustianie, czczony był bowiem inny obraz: Matki Bożej Łaskawej. Zmiana pokoleniowa we wspólnocie augustiańskiej

⁶ *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 8-10.

⁷ R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s. 15.

⁸ Tamże, s. 15-16; por. *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 8.

⁹ R. Marcinek *Historia obrazu...*, s. 18-20; por. *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 10.

¹⁰ R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s. 20.

spowodowała też, iż jedynym, który pamiętał świetność kultu Ikony i chciał ją przywrócić, był brat Augustyn Orsetti.

Jego wiernym przyjacielem był ministrant Michele Marchi, który często odwiedzał kościół augustianów Santa Maria in Posterula. Ociemniały zakonnik z nostalgią wspominał świetlane lata i cześć, której przez ten Obraz doznawała Maryja. Orsetti zmarł w 1853 roku, nie zrealizowawszy swego pragnienia, jednak Marchi, późniejszy kapłan-redemptorysta, wspominał po latach jego słowa: „Musisz wiedzieć, drogi Michele, że Obraz Dziewicy od św. Mateusza to ten, który jest na górze w kaplicy. Nie zapomnij o tym... Jest to obraz cudowny”.

1.3. Okres redemptorystowski

To, co nastąpiło później, można nazwać jedynie niezbadanym wyrokiem Bożej Opatrzności, by przywrócić Obraz do kultu nie tylko w lokalnej społeczności, ale w całym Kościele powszechnym. W połowie XIX wieku swoją działalność misyjną rozszerzyli na Europę Zachodnią i Amerykę Północną redemptoryści, misyjne zgromadzenie założone w poprzednim stuleciu przez św. Alfonsa Liguoriego do pracy wśród ubogich i zaniedbanych duchowo. W Rzymie zakupili oni posiadłość, na terenie której znajdowały się ruiny kościoła św. Mateusza. 24 grudnia 1855 roku w grupie rozpoczynających nowicjat znalazł się Michele Marchi. 1 lutego 1863 roku jezuicki kaznodzieja o. Franciszek Blossi wspominał o zaginionym obrazie z kościoła św. Mateusza przy Via Merulana, czczonym pod wezwaniem „Dziewicy od św. Mateusza czy Nieustającej Pomocy”. Kronikarz wspólnoty redemptorystów, „konsultując dzieła autorów mówiących o rzymskich zabytkach chrześcijańskiej starożytności, natknął się na pewne wiadomości dotyczące kościoła św. Mateusza. Informowały one, że w tej świątyni znajdował się kiedyś obraz Matki Bożej otoczony wielką czcią i znany z licznych cudów”. Opowiedziawszy o tym współbraciom, wszczął poszukiwania na własną rękę. Wówczas o. Marchi przypomniał sobie o słowach zmarłego augustianina i oznajmił, że Obraz ten widział i wie, gdzie się znajduje. Jego wspomnienie rozпалиło ciekawość redemptorystów, którzy zapragnęli, by cudowna Ikona znalazła godne miejsce w kościele św. Alfonsa, zbudowanym na tym samym miejscu, gdzie kiedyś wznosiła się świątynia św. Mateusza. Generał Mikołaj Mauron przedstawił papieżowi Piusowi IX petycję, w której prosił o przekazanie obrazu Zgromadzeniu. Papież wyraził zgodę, a przy okazji przekazania Ikony redemptorystom miał powiedzieć: „Uczyńcie ten Obraz znany na całym świecie”. Szczególnie doniosłe w tym względzie były dwie daty: 11 grudnia 1865 roku, kiedy to poinformowano augustianów o decyzji przekazania Obrazu do kościoła redemptorystów, i 26 kwietnia 1866 roku, gdy po odrestaurowaniu przez pol-

skiego malarza Leopolda Nawotnego Ikonę wystawiono do publicznej czci w kościele św. Alfonsa¹¹.

Po otrzymaniu obrazu redemptoryści wzięli sobie do serca imperatyw Piusa IX, aby rozślawić kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy. 5 maja 1866 roku do sanktuarium przybył sam papież Pius IX. Liczne rzesze wiernych zainteresowanych obrazem, a także wielość łask uzyskiwanych za wstawieniem Matki Bożej w wizerunku Nieustającej Pomocy sprawiły, że zaczęto przygotowania do koronacji. Pius IX wydał stosowny dekret, a koronacji dokonano 23 kwietnia 1867 roku. Następnego dnia odbyła się procesja, która stała się triumfalnym pochodem Matki Bożej wśród licznie zgromadzonych Rzymian¹². Zaczęło się spełniać papieskie życzenie, by Ikona była znana na całym świecie. Świadczą o tym dobitnie liczby kopii wysłanych z Rzymu w latach 1866 do 1921:

1866-1883: 913,

1884-1897: 1914,

1897-1907: 3240,

1907-1921: 4190.

Do 1921 wydrukowano również około 120 000 reprodukcji papierowych¹³. Następne lata i dziesięciolecia przyniosły dalsze upowszechnienie kopii cudownej Ikony. Wizerunek ten wszedł do świątyń i domów prywatnych. Nieustająca Pomoc stawała się coraz powszechniej znanym wezwaniem maryjnym i motywem specjalnych nabożeństw, zaś popularyzacja Obrazu pozwala odkryć i zgłębić jego teologię.

2. FORMY KULTU MATKI BOŻEJ NIEUSTAJĄCEJ POMOCY

Zasadniczo kult chrześcijański, a tym samym kult maryjny, dzieli się na dwa nurty: liturgiczny i pozaliturgiczny¹⁴. Wśród najpopularniejszych form kultu maryjnego znajdujemy: święta ku czci NMP, cudowne obrazy i figury, różaniec, bractwa i koła żywego różańca, kongregacje i sodaliczki maryjne, zakony ku czci Maryi, procesje i pielgrzymki, nabożeństwa majowe, medaliki, szkaplerz, akty ofiarowania się Matce Bożej itp.¹⁵. Niektóre z nich wyraźnie dają się odnieść do tytułu Nieustającej Pomocy.

W 1876 roku zostało ustanowione święto Matki Bożej Nieustającej Pomocy. W kalendarzu liturgicznym przypada ona na dzień 27 czerwca. Nie tylko

¹¹ *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 14.

¹² Tamże; por. R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s. 25-27.

¹³ K. Smoleń, *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy wyrazem potrzeb współczesnego człowieka. Studium pedagogiczno-pastoralne na podstawie prośb i podziękowań z Gliwic*, Lublin 1976 (praca licencjacka Wydziału Teologii KUL; mps w Archiwum Prowincji Warszawskiej Redemptorystów w Tuchowie), s. 27.

¹⁴ H. Wollny, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela. Posoborowa ewolucja teologii kultu maryjnego w Polsce*, Opole 1995, s. 15.

¹⁵ Tamże, s. 52.

oryginalna Ikona zasłynęła łaskami, ale także wiele kopii rozesłanych po całym świecie. W różnych krajach wizerunki Matki Bożej Nieustającej Pomocy są otoczone szczególnym kultem, niektóre zaś koronowane papieskimi koronami. Od 23 marca 1871 roku istnieje Bractwo Matki Bożej Nieustającej Pomocy, które od 1876 roku zostało podniesione do rangi Arcybractwa Matki Bożej Nieustającej Pomocy i św. Alfonsa, by rozpowszechnić kult Maryi w tym obrazie po całym świecie¹⁶.

Ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomocy powstały zakony lub przynajmniej mają Jej tytuł w swej oficjalnej nazwie albo duchowości. Należą do nich:

- Franciszkańki od Cierpiących, zgromadzenie bezhabitowe założone w XIX wieku przez Honorata Koźmiańskiego, którego główną patronką jest MBNP¹⁷;
- Franciszkańki Maryi Nieustającej Pomocy, pielęgnujące nieuleczalnie chorych, założone w 1890 roku. Zgromadzenie przyjęło Maryję za patronkę i czci Ją jako Maryję Nieustającej Pomocy¹⁸;
- Zgromadzenie naszej Pani Dobrej i Nieustającej Pomocy poświęca się służbie najuboższym i bezdomnym, stara się również rozpoznawać „znaki czasu”, aby kierować swoją działalność ku nowym formom ubóstwa i wezwaniom Kościoła¹⁹.

Wiele sanktuariów maryjnych związanych jest z tytułem Nieustającej Pomocy. Można już nawet mówić o specyficznej geografii tych sanktuariów na całym globie, gdyż zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie ikona Matki Bożej Nieustającej Pomocy czczona jest poprzez liczne nabożeństwa, procesje, pielgrzymki i czuwania²⁰.

Szczególną formą tego kultu jest nabożeństwo Nowenny Nieustającej. Jej początki związane są z kontynentem amerykańskim. Redemptoryści przejęli cześć i nabożeństwo do Maryi od swego założyciela św. Alfonsa Liguoriego, który słał Ją kazaniem, pieśniami i pismami²¹. Św. Alfons nie znał nabożeństwa do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, czcił zaś w sposób szczególny Matkę Bożą Dobrej Rady z Genazanno. Raz tylko został zaproszony przez przełożonego augustianów w Rzymie do wygłoszenia kazania przed Ikoną Madonny Nieustającej Pomocy²². Założyciel redemptorystów uczynił w ten sposób pewien pomost między dawnymi czasami a tym, co miało nastąpić w przyszłości.

¹⁶ R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s. 32.

¹⁷ *Łeksykon zakonów w Polsce*, Warszawa 202, s. 201-202.

¹⁸ Tamże, s. 204-205.

¹⁹ *Będę siostrą miłosierdzia*, red. M. de Suza, Kraków 2002, s. 61 nn.

²⁰ R. Marcinek, *Historia obrazu...*, s. 34-43.

²¹ J. Igielski, *Duszpasterstwo przy kościele św. Krzyża w Gliwicach*, Gliwice 2000, s. 84.

²² J. Stasińska, *Bardzo umiłowata. M. Maria Karłowska*, Jabłonowo Pomorskie 1986, s. 175-176.

Wydarzeniem zwrotnym w rozwoju kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy na Podgórzu było wprowadzenie nabożeństwa Nieustannej Nowenny, polegającego na wspólnej modlitwie przed Jej Ikoną w wybranym dniu każdego tygodnia w celu uproszenia jakiejś specjalnej łaski. Ta forma pobożności maryjnej zrodziła się w 1922 roku w Stanach Zjednoczonych, w kościele redemptorystów pod wezwaniem św. Alfonsa de Liguori w St. Louis, gdzie o. Andrew Browne wprowadził cotygodniowe nabożeństwa do Matki Bożej Nieustającej Pomocy²³. Praktyka ta została przez o. Henry'ego Suttona nazwana nieustanną nowenną. „Nabożeństwa te nazwano najpierw Novenolialia, a od roku 1927 przyjęła się nazwa Nowenny Nieustannej. Niebawem nabożeństwo to podbiło serca i zyskało wielką popularność wśród wiernych, gdyż już w 1930 roku. Nowenna była tam odprawiana piętnaście razy w ciągu dnia (we wtorki), zaś przeszczepiona do krajów Europy i Azji w pierwszej połowie XX wieku, zyskała sobie powszechne uznanie”²⁴.

3. ROLA GLIWICKIEGO KOŚCIOŁA ŚW. KRZYŻA W ROZSZERZANIU KULTU MATKI BOŻEJ NIEUSTAJĄCEJ POMOCY

Istnieją pewne zbieżności między celem, jaki stawia sobie Zgromadzenie Redemptorystów, powołane do życia w 1732 roku, przede wszystkim dla ewangelizacji ubogich i najbardziej opuszczonych, a przesłaniem, jakie w swej treści niesie Ikona. Również zbieżność pontyfikatu Piusa IX i prężny rozwój redemptorystów w tym czasie odegrały niemałą rolę. Papież rozumiał, że redemptoryści mają szansę uczynić tę Ikonę sławną, kierując się zaangażowaniem, gorliwością i duchem Założyciela²⁵.

Mając tak wspaniały dar Kościoła i zadanie, redemptoryści energicznie wzięli się do dzieła propagowania kultu Maryi pod wezwaniem Nieustającej Pomocy w całym Kościele powszechnym. Kiedy duchowi synowie św. Alfonsa w 1883 roku ponownie znaleźli się na ziemiach polskich, przynieśli ze sobą ten kult, który znalazł nad Wisłą podatny grunt do rozwoju. Rozpowszechniały go przede wszystkim dzieła wielkiego misjonarza sługi Bożego o. Bernarda Łubieńskiego, a także ojców Franciszka Zalaszińskiego czy Stanisława Solarza, wydawcy miesięcznika „Chorągiew Maryi” i biuletynu dotyczącego kultu MBNP²⁶. Niemały wkład w krzewienie kultu mieli także późniejsi współbracia, jak chociażby ojcowie: Stanisław Wójcik (senior), Jan Wojnow-

²³ S. Piech, *Sanktuarium Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Krakowie-Podgórzu (1903-2004)*, „Studia Redemptorystowskie” 2 (2004), s. 41.

²⁴ *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Odnowione obrzędy Nowenny Nieustannej*, oprac. S. Madeja, Tuchów 2004, s. 6.

²⁵ *Matka Boża Nieustającej Pomocy...*, s. 24-25.

²⁶ A. Bazieliński, *Sługa Boży O. Bernard Łubieński. Apostoł kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy*, Tuchów 1995, s. 11-15; por. K. Smoleń, *Nabożeństwa...*, s. 3.

ski, Henryk Pagiewski i wielu żyjących współcześnie autorów rozważań, pieśni oraz publikacji związanych z tą tematyką.

Tragiczne i doniosłe wydarzenia XX wieku jak w soczewce odbiły się w dziejach kościoła św. Krzyża w Gliwicach i miały decydujący wpływ na przejawy i rozwój kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w tym górnośląskim mieście. Do 1810 roku opiekunami świątyni byli śląscy franciszkanie-reformaci. Po pruskiej kasacji gliwickich mendykanów placówkę tę zamieniono na kościół gimnazjalny. Jakościową zmianę przyniosło dopiero osiedlenie się w 1921 roku w tym pofranciszkańskim klasztorze niemieckich redemptorystów w Wiceprowincji Wrocławskiej. Już w 1923 roku sprowadzili oni do Gliwic rzymską kopię ikony Matki Bożej Nieustającej Pomocy, która została umieszczona w kościele św. Krzyża dla publicznej czci wiernych. W 1945 roku miejsce niemieckich redemptorystów zajęli ich polscy współbracia. Był to pierwszy klasztor na tzw. ziemiach odzyskanych przejęty przez Warszawską Prowincję Redemptorystów po drugiej wojnie światowej²⁷.

Pierwsza Nowenna Nieustanna w Gliwicach oficjalnie została odprawiona we wtorek 23 stycznia 1951 roku²⁸. Było to pierwsze w Polsce nabożeństwo Nowenny do Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Przygotował je i przeprowadził rektor gliwickiego klasztoru o. Stanisław Szczurek, wielki czciciel Maryi. Głównym celebrazem był prowincjał o. Ludwik Fraś, któremu asystowali ojcowie Edward Juniewicz i Michał Jędryka. Nabożeństwo rozpoczęło się uroczystą procesją do ołtarza Matki Bożej o godzinie 18.00. Wiernych było tak wielu, że nie mogli się pomieścić w kościele. Podczas Nowenny o. Szczurek zaapelował do nich, aby odtąd każda rodzina uczestniczyła co tydzień w tym nabożeństwie poprzez swego delegata. Każdy uczestnik tej Nowenny wybierał sobie intencję, w której pragnął się modlić do Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Widowym znakiem tych intencji były kartki, które w formie prośb i podziękowań miały być składane przez uczestników Nowenny na ołtarzu przed Ikoną Matki Bożej. Wszyscy biorący udział w Nowennie winni też w ciągu dziwięciu kolejnych wtorków wypowiadać się i przyjąć komunię św., a innych zachęcać do udziału w nabożeństwie. Nowenna zakończyła się błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem. Należy bowiem pamiętać, iż nie było wtedy Mszy św. wieczornych²⁹.

Od maja 1951 roku z powodu dużej ilości wiernych zaczęto odprawiać Nowennę już dwa razy dziennie (o godzinie 18.00 i 19.15), zaś od sierpnia tego roku zaczęto odprawiać Mszę św. śpiewaną przed obrazem Matki Bożej o godz. 6.00 w intencji prośb i podziękowań nowennowych³⁰. Jeszcze w latach pięćdziesiątych ze względu na dużą ilość uczestników Nowennę odprawiano

²⁷ J. Igielski, *Duszpasterstwo przy kościele św. Krzyża w Gliwicach*, Gliwice 2000, s. 75.

²⁸ Tamże, s. 7.

²⁹ Tamże, s. 47.

³⁰ J. Igielski, *Duszpasterstwo...*, s. 45.

pięć razy przez cały wtorek. Wierni wypełniali świątynię, przyległy korytarz klasztorny, a czasem także przykościelny dziedziniec. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nabożeństwo zostało ograniczone do trzech spotkań dziennie, a obecnie jest odprawiane w środy dwa razy: o godzinie 8.30 i 18.00.

Wzrastająca popularność tego nabożeństwa wpłynęła na duszpasterzy okolicznych parafii, którzy widząc doniosłość i błogosławione owoce Nowenny, zapraszali gliwickich redemptorystów, aby zakładali nabożeństwo w ich świątyniach. W tym celu przywożono z Rzymu masowo kopie sławnej Ikony, instalowano je w przygotowanym odpowiednio ołtarzu i inaugurowano Nowennę. Ta swoista akcja nowennowa była pod ścisłą kontrolą Zgromadzenia. Upowszechniający się kult Nieustającej Pomocy zachęcił innych kapłanów do jego propagowania. Wokół tego nabożeństwa powstało kilka „szkół modlitwy” i sposobów zakładania Nieustannej Nowenny oraz jej przeprowadzenia. Fenomen Nieustannej Nowenny polegał na tym, że miała ona stałą formę, z rzekającymi modlitwami i pieśniami, często autorstwa zdolnych redemptorystowskich poetów i kompozytorów (o. Tadeusz Sitko, o. Alfons Klaman). Szczególnym zaś wyrazem modlitwy i miłości ludu Bożego do Maryi w znaku Nieustającej Pomocy było czytanie ufnych prośb i podziękowań Jej czcicielom. Było w zamyśle tego nabożeństwa kilka elementów konstytutywnych:

- Każdy odprawiał swoją własną Nowennę, w ten sposób miała ona zindywidualizowany charakter;
- Możliwy był udział we wspólnej modlitwie poprzez formę listu ze swoją osobistą prośbą bądź podziękowaniem;
- Udział w kolejnych dziewięciu nabożeństwach nowennowych zapewniał przywiązanie do kultu oraz możliwość cyklicznej katechetyzacji mariologicznej ze strony kaznodziejów;
- W trakcie Nowenny uczestnicy mieli możliwość sakramentu pojednania i komunii św.;
- Nowennę można było odprawiać w rodzinie, a w każdy wtorek przynajmniej jedna osoba spośród członków rodziny winna brać udział w nabożeństwie w kościele.

Co roku w najbliższą niedzielę w okolicy liturgicznego wspomnienia Matki Bożej Nieustającej Pomocy (27 czerwca) obchodzono uroczystość odpustową ku czci Matki Bożej z procesją wraz z cudownym Obrazem wokół kościoła³¹.

Do atrakcyjności nabożeństwa przyczyniła się zapewne jego oprawa, zarówno poprzez repertuar pieśni maryjnych, jak i specjalne stroje uczestników procesji, tzw. marianek³². Ważną rolę odgrywali też w tym względzie

³¹ Tamże, s. 84-85.

³² Relacja ustna Urszuli Jasiewicz, Gliwice 11.09.2006.

również ministranci. Splendoru tym procesjom dodawały zawsze, zwłaszcza na wieczornej Nowennie, poczty sztandarowe. W tym miejscu trzeba dodać, że mocno zakorzeniony kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy udzielał się dzieciom przystępującym do pierwszej komunii św. i ich rodzicom. Z ich inicjatywy i ofiar ufundowano kilka szat liturgicznych z wizerunkiem Matki Bożej Nieustającej Pomocy.

Gliwicki klasztor i kościół redemptorystów były w tym okresie swoistą stolicą kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy na całą Polskę. Stąd zaopatrywano parafie wielu diecezji w niezbędne materiały dotyczące zagadnień związanych z Nieustającą Pomocą (podręczniki, obrazy, śpiewniki, kazania). Jednak, pomimo tej szczególnej roli gliwickiej Ikony, nie udało się tu doprowadzić do jej koronacji koronami papieskimi, tak jak stało się to udziałem takich ośrodków redemptorystowskich jak Toruń i Kraków. Myśl i starania w sprawie koronacji nie zostały jednakże zarzucone i wciąż znajdują przychylność zarówno duchownych, jak i świeckich³³.

Niestety, wiele tych dzieł, które dobrze się rozwijały i zapowiadały, utrudnił lub zniszczył pożar, który dotknął kościół i część klasztoru 7 lipca 1980 roku. Zniszczenie dosięgło także samej Ikony Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Wskutek pożaru i akcji gaśniczej Obraz został zdeformowany i popękał. W jego miejsce umieszczono inną kopię, a poprzedni dano do renowacji w Krakowie. Relacjonując te wydarzenia, o. Stanisław Kukułka powołał się na pewną osobę, która pamiętając Obraz sprzed pożaru, wyraziła zdumienie, jak można modlić się przed wizerunkiem, którym go zastąpiono. O. Kowalczyk wszczął starania, aby zniszczony obraz odrestaurować. Zadanie to zostało powierzone o. Eugeniuszowi Karpielowi, który wraz z gronem wysokiej klasy fachowców przywrócił Ikonę do stanu sprzed pożaru. Wróciła ona na swoje miejsce do gliwickiej świątyni ku radości redemptorystów i wiernych³⁴.

W związku z trwającym niezmiennie od ponad pół wieku nabożeństwem Nieustannej Nowenny w klasztorze gromadzone są skrzętnie i przechowywane prośby i podziękowania zanoszone przed obrazem Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Obejmują one dwie księgi i luźne kartki będące widowym znakiem szczególnego kultu maryjnego i odbiciem żywej kultury religijnej ludu górnośląskiego w okresie ostatnich kilkunastu lat. Te swoiste archiwalia są też przyczynkiem do odpowiedzi na pytanie, jak odczytywane były znaki minionego i obecnego czasu oraz jak wypowiedano je w modlitwie. Analizując te podziękowania i prośby, zauważyć należy, że dominują w nich zagadnienia odnoszące się nie tylko do problemów osobistych, ale również społecznych, na przykład sprawy narastającego bezrobocia, braku perspektyw dla młodzieży oraz trudności związanych z jej wychowaniem.

³³ S. Piech, *Sanktuarium...*, s. 48-49.

³⁴ Relacja ustna o. Stanisława Kukułka CSsR, Gliwice 23.04.2005; por. J. Igielski, *Duszpasterstwo...*, s. 75.

W 1926 roku przy kościele św. Krzyża w Gliwicach zostało złożone bractwo Matki Bożej Nieustającej Pomocy i św. Alfonsa, erygowane przez kardynała Adolfa Bertmana. W 1949 roku władze komunistyczne w Polsce zniosły Bractwo. Dopiero 21 marca 2003 roku Bractwo wznowiło swoją działalność. Z racji posługi redemptorystów w miejscowych szpitalach nabożeństwo ku czci Nieustającej Pomocy zostało zaszczerpione również wśród pacjentów i personelu szpitalnego.

W grudniu 1997 roku uroczystości obchodzono czterdziestopięcioletnie nabożeństwa Nieustannej Nowenny do Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Gliwicach. Natomiast 22 marca 1998 roku miała miejsce uroczystość jubileuszu siedemdziesięcioletnia obecności kopii cudownego obrazu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w kościele św. Krzyża. Z tej okazji ukazał się okolicznościowy folder o gliwickich redemptorystach, widokówki zabytkowego kościoła oraz broszura poświęcona historii klasztoru i kościoła św. Krzyża w Gliwicach³⁵. Uroczystości obchodzono także złoty jubileusz Nieustannej Nowenny, który przypadł na rok 2001. Głównym uroczystościom 21 stycznia 2001 roku przewodniczył pasterz diecezji gliwickiej – biskup Jan Wierzbicki, przy licznych udziałach zgromadzonych wiernych. Klasztorny kronikarz zanotował wówczas, iż „O. Rektor [Leszek Gajda] powitał biskupa, a na zakończenie podziękował mu o. [Edward] Nocuń – prowincjał. [...] Uroczystość transmitowana była przez Radio Maryja”³⁶.

W myśl zasad podanych w najnowszym Dyrektorium w pobożności ludowej i liturgii została także w ostatnich latach podjęta reforma Nieustannej Nowenny, ukształtowanej dziesiątki lat przed *Vaticanum Secundum*³⁷. Biorąc pod uwagę wskazania Kościoła, komisja liturgiczna redemptorystów funkcjonująca przy Zarządzie Prowincjalnym podjęła się zadania rewizji struktury nabożeństwa Nowenny Nieustannej oraz jej poszczególnych tekstów³⁸. W związku z tym ojcowie z gliwickiego klasztoru redemptorystów włączyli się w ogólnoprowincjalną akcję dostosowania Nieustannej Nowenny i podjęli kursy organizowane przez Zarząd Prowincji w ramach warsztatów kaznodziejskich oraz realizowali zapotrzebowania zgłaszane przez duszpasterzy. Wielu proboszczów skorzystało także, by przy okazji odnowienia nabożeństwa ożywić kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy w swoich parafiach. Redemptoryści nieustannie starają się służyć im pomocą w krzewieniu i umacnianiu tego kultu w Kościele polskim.

Trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa niesie ze sobą nowe wyzwania dla Kościoła i posługujących w nim duchowych synów św. Alfonsa. Potrzeba w tym kontekście również rozkrzewiania kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy.

³⁵ J. Igielski, *Duszpasterstwo...*, s. 55.

³⁶ Archiwum Klasztoru Redemptorystów w Gliwicach [bez sygn.], *Kronika Klasztoru OO. Redemptorystów w Gliwicach 1990-[2006]*, s. 438.

³⁷ J. Igielski, *Duszpasterstwo...*, s. 64.

³⁸ *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy...*, s. 9-10.

Kościół św. Krzyża w Gliwicach, miejsce, gdzie po raz pierwszy na ziemiach polskich zaszczerpiono jedno z najbardziej rozpoznawalnych i znanych nabożeństw maryjnych – Nieustanną Nowennę, pozostaje od dziesięcioleci ważnym ośrodkiem pobożności, tak głęboko wpisanej w duchowe oblicze narodu.

ANEKS

Tematy rozważań oraz statystyka Nieustannej Nowenny w kościele św. Krzyża w Gliwicach w latach 1999-2001.

Źródło: *Księga nabożeństw Nieustającej Nowenny ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomocy w kościele św. Krzyża w Gliwicach (1981-2001)*, Archiwum Klasztoru Redemptorystów w Gliwicach.

Data	Podziękowania	Prośby	Temat
Rok 1999			
5 I	8	11	Odkupienie
12 I	7	5	<i>Ave Maria</i>
19 I	11	8	Oto Ja służebnica Pańska
26 I	5	4	Kim jest dla nas
2 II	3	7	Sumienie
9 II	2	6	Godność, stworzenie człowieka
16 II	7	8	Grzech
23 II	9	19	Matka Boża Bolesna w dziejach narodu
2 III	2	7	Siedem boleści Matki Bożej
9 III	8	11	Cnota umiarkowania
16 III	4	9	Cnota męstwa
23 III	5	7	Rekolekcje wielkopostne
30 III	6	8	Matka Najświętsza troszczy się o nasze oczy i dusze
6 IV	2	5	Królowo Nieba, wesel się, Alleluja!
13 IV	6	14	Z Maryją przeżywamy Wielkanoc i każdą niedzielę
20 IV	3	6	Pokój z Bogiem. Pokój z bliźnim
27 IV	8	7	Powołanie

4 V	5	19	Ołtarz, konfesjonał, cierpienie – o. Pio. MB Rodzicielka Żalu Miłości
11 V	9	18	Polska droga maryjna
18 V	7	11	Trwali na modlitwie razem z Maryją. Dzieci pierwszokomunijne
25 V	4	7	
1 VI	9	21	Matka Pięknej Miłości
8 VI	7	11	Rozważania pielgrzymkowe – Jan Paweł II
15 VI	3	6	Chrześcijańskie pielgrzymowanie Papieża
22 VI	3	5	Maryja Matka Nasza
29 VI	3	12	
6 VII	20	8	Maryja naszą pomocą w przeciwstawianiu się niebezpieczeństwu utraty wiary
13 VII	15	6	Maryja wzorem ufnego zawierzenia Bogu
20 VII	6	7	Matka Odkupiciela
27 VII	11	10	Wartości religijne w wychowaniu
3 VIII	7	3	Maryja pomaga nam wybierać prawdziwe wartości
10 VIII	10	3	Zło zwyciężaj dobrem
17 VIII	11	5	Miesiąc sierpień miesiącem pielgrzymowania
31 VIII	11	7	Różne podejścia wiary
7 IX	19	6	Bóg umiłuje każdego człowieka
14 IX	20	5	„A pod Krzyżem Matka stała”
21 IX	10	4	Jesteśmy dziećmi Bożymi
28 IX	10	10	Różaniec modlitwą naszego życia
5 X	4	7	Matka Miłosierdzia
12 X	8	8	Medytacje – Życie Maryi
19 X	8	7	Matka Boża przygotowuje świat na Trzecie Tysiąclecie chrześcijaństwa
26 X	7	8	„Błogosławieni ubodzy w duchu”
2 XI	5	5	Dusze sprawiedliwe są w ręku Boga – „Błogosławieni, którzy płaczą”
9 XI	9	20	„Błogosławieni cisi”

16 XI	15	5	„Błogosławieni, którzy łakną sprawiedliwości”
23 XI	13	9	„Błogosławieni miłosierni”
30 XI	3	12	„Błogosławieni czystego serca”
7 XII	8	7	Rekolekcje adwentowe. Rok Święty 2000
14 XII	12	8	„Błogosławieni pokój czyniący”
21 XII	6	4	„Błogosławieni, którzy cierpią dla sprawiedliwości”
28 XII	7	6	Święto Młodzianków
Rok 2000			
4 I	10	15	Matka Jezusa naszą Matką
11 I	8	13	Z Matką Najświętszą w Nowy Rok pracy nad sobą
18 I	7	9	Piękno Maryi
25 I	7	5	O zjednoczeniu chrześcijan
1 II	6	3	Testament Jezusa: „Oto Matka Twoja”
8 II	17	14	Jubileuszowa wdzięczność
15 II	10	8	Św. Alfons – dzieła maryjne
22 II	12	7	MBNP – Uzdrawienie chorych
29 II	7	9	Rodzina w świetle przemówień Ojca św. Jana Pawła II
7 III	14	8	Arcyb[actwo] MBNP, cz. I (historia, cel, warunki)
14 III	10	4	Bractwo MBNP, cz. II
21 III	17	7	Reaktywowanie Bractwa MBNP
28 III	9	4	Dzień Świętości Życia w parafii
4 IX	21	14	Jubileusze Odkupienia
11 IV	16	7	Droga Krzyża Maryi Matki Jezusa
18 IV	9	10	Próby wiary w życiu Maryi
25 IV	4	4	Świętowanie i wypływające z tego faktu zobowiązania, wymagania
2 V	12	6	Matka naszej nadziei
9 V	13	7	„Oto Matka twoja”
16 V	11	9	Fatima – podstawa naszej nadziei dziś
23 V	19	13	Rok Jubileuszowy – chrzest św.
30 V	7	15	
6 VI	7	6	Matka Boża Królowa Miłosierdzia

13 VI	17	8	Rok Jubileuszowy – nasze zobowiązanie poznania Pisma Świętego
20 VI	12	11	Rozwój życia eucharystycznego
27 VI	15	15	„Uwielbia dusza moja Pana”
4 VII	10	13	Współpraca ze złem
11 VII	13	7	Maryja kocha każdego z nas
18 VII	16	9	Przez Maryję do Jezusa
25 VII	8	12	Pomoc Maryi w naszym życiu
1 VIII	15	13	Powstanie warszawskie
8 VIII	5	9	„Zróbcie wszystko...”
15 VIII	6	5	Wniebowzięcie NMP
22 VIII	4	21	Zwierzyć Chrystusowi jak Maryja
29 VIII	10	12	
5 IX	6	18	Prawdomówność
12 IX	12	11	Z Maryją uwielbiamy Trójcę Przenajświętszą
19 IX	13	14	Boża Matka Bolesna wzór dla nas
26 IX	10	13	Bł. Kasper Stanggasinger, czciciel Matki Bożej
3 X	12	9	Matka Sprawiedliwości
10 X	6	13	Św. Gerard – patron kobiet i matek
17 X	6	13	„Ojciec nasz...”
24 X	16	7	Słowo „nasz” w <i>Ojciec nasz...</i>
31 X	16	11	„Święć się Imię Twoje”
7 XI	19	13	„Bądź wola Twoja”
14 XI	11	12	„Jako w niebie, tak i na ziemi”
21 XI	22	7	„Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj”
28 XI	18	6	„I odpuść nam nasze winy”
5 XII	11	8	„Jako i my odpuszczamy naszym winowajcom”
12 XII	19	14	„I nie wódz nas na pokuszenie”
19 XII	10	6	„Ale nas zbaw ode złego. Amen.”
26 XII	5	3	
Rok 2001			
2 I	12	7	Egzamin z życia

9 I	17	13	Dziękczynienie za 50 lat Nieustannej Nowenny
16 I	18	17	Maryja wychowawczynią rodzin
23 I	22	18	
30 I	17	21	
6 II	18	13	Maryja, w której realizuje się błogosławieństwo „ubodzy w duchu”
13 II	13	23	Ufność Boga za wzorem Maryi
20 II	10	15	„Wszystko postawiłem na Maryję” – prymas kard. Stefan Wyszyński
27 II	14	24	Dom rodzinny – pierwsze rekolekcje do MB
6 III	7	15	Nasze zwycięstwa przychodzą razem z rozwojem czci do Matki Bożej
13 III	15	12	Rekolekcje
20 III	11	13	Pobożność maryjna – Prymas kard. Stefan Wyszyński
27 III	7	9	Światłem dla nas Maryja
3 IV	11	16	Święta maryjne w życiu. Prymasa Tysiąclecia
10 IV	14	10	Triduum Paschalne – Jezus w Betanii
17 IV	9	5	Prymas kard. Stefan Wyszyński
24 IV	11	12	Maryja a rodzina. Ks. kard. Wyszyński
1 V	6	6	Prymas kard. Stefan Wyszyński
8 V	15	21	Świadkowie miłości – św. Stanisław biskup męczennik
15 V	14	20	Zaufanie do Maryi. Kard. Wyszyński
22 V	11	17	Trzeba się uczyć modlitwy
29 V	7	16	Prymas kard. Stefan Wyszyński
5 VI	8	9	Prymas kard. Stefan Wyszyński
12 VI	15	11	Prymas kard. Stefan Wyszyński. Nieście pomoc chorym i cierpiącym
19 VI	8	10	Pomocnicy Chrystusa Kościoła (ludzie świeccy)
26 VI	12	13	MB Pomocy Nieustającej
3 VII	10	20	MB Tuchowska
10 VII	8	17	MB Szkaplerzna z góry Karmel
1 VII	9	21	Prymas kard. Stefan Wyszyński

2 VII	3	15	Wierność Ojcu – myśl kard. St. Wyszyńskiego
31 VII	8	20	Maryja Matką naszą
7 VIII	3	7	Imię Maryi
1 VIII	10	7	Pielgrzymka – Via Merulana
21 VIII	9	10	Naród musi iść w górę
28 VIII	5	17	Opieka MB w naszym życiu
4 IX	16	12	Powołanie misyjne
11 IX	5	3	Koronacja w Mościskach – chwała Maryi
18 IX	6	7	Mądrość Boża i mądrość świata
25 IX	9	9	Św. Stanisław Kostka
2 X	14	17	Królowo Różańca św.
9 X	6	22	Z Synem Twoim nas pojednaj
16 X	8	21	Misje w Syberii
23 X	6	18	Raduje się duch mój w Bogu Zbawicielu moim
30 X	9	12	Świętość
6 XI	10	26	<i>Magnificat</i>
13 XI	11	13	<i>Magnificat</i>
20 XI	8	10	<i>Magnificat</i>
27 XI	5	17	<i>Magnificat</i>
4 XII	9	19	Rekolekcje adwentowe
11 XII	12	12	A Jego miłosierdzie z pokolenia na pokolenie
18 XII	8	14	Nad tymi, którzy...
1 I	5	5	Nowy Rok

